

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.225
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору економічних наук, професору,
професору кафедри
економічної кібернетики
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
Благу Івану Семеновичу

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, професора,
професора кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»
Кишакевича Богдана Юрійовича
на дисертаційну роботу Хоробчука Олега Івановича
на тему: «Оцінювання та аналіз експортної складової потенціалу
зовнішньоекономічної діяльності регіону»,
подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка**

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Наявні на даний час методичні підходи до проведення аналізу та прогнозування показників зовнішньоекономічної діяльності регіонів України потребують адаптації до реалій функціонування економіки а умовах воєнного стану з одночасним застосуванням інтегрованого підходу, що об'єднує використання класичних методів аналізу показників соціально-економічного розвитку, а також імплементації позитивного досвіду країн, які вирішували подібні задачі в схожих умовах. Однією з передумов досягнення цілей адаптації регіональних економічних систем до реалій воєнного стану в сучасних непростих умовах є формування та практична реалізація стратегії управління експортним потенціалом національної економіки.

Саме цій проблематиці і присвячено дисертаційну роботу Хоробчука Олега Івановича, метою якої є розробка теоретичних основ і науково методичних засад підвищення ефективності управління регіональним розвитком в ринкових умовах

на основі економіко-математичного моделювання процесів оцінювання, аналізу та прогнозування показників експортного потенціалу регіону.

Для досягнення поставленої мети здобувач проводить постановку та вирішення низки задач. Серед таких задач варто виокремити:

- проведений аналіз існуючих підходів до дослідження експортного потенціалу регіону як вихідної умови розвитку зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням цілей соціально-економічного розвитку регіону;
- проаналізовані особливості формування експортного потенціалу регіонів за підсумками вивчення наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників та наявної статистичної інформації;
- досліджені тенденції та закономірності еволюції теорій регіонального розвитку в контексті врахування та розвитку експортних можливостей регіону;
- запропоновані можливі підходи до постановки задачі оцінювання та аналізу експортного потенціалу регіону;
- розроблені моделі кількісного оцінювання експортного потенціалу на прикладі регіонів західної частини України;
- проведений аналіз географічної та товарної структури експорту регіонів західної частини України;
- сформовані та кількісно оцінені моделі, за допомогою яких можна оцінити та проаналізувати вплив розвитку експортного потенціалу одного регіону на розвиток відповідних складових потенціалів ЗЕД інших регіонів;
- проаналізовані фактори прямого та непрямого впливу на експортний потенціал регіонів;
- розроблені моделі прогнозування значень показників експортного потенціалу на регіональному рівні.

Зазначене вище зумовлює актуальність та перспективність обраного здобувачем напряму досліджень.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках роботи кафедри економічної кібернетики Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, і є складовою частиною її науково-дослідних робіт в межах тем «Моделювання процесів управління в соціально-економічних системах» (номер державної реєстрації 0113U005083, 2013–2027 рр.).

Здобувачем розроблено методичний підхід щодо оцінювання та аналізу експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіонів західної частини України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі

Належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, отриманих здобувачем підтверджується тим що теоретичною та

методичною основою дослідження є положення та рекомендації вітчизняних та іноземних науковців стосовно проведення оцінювання, аналізу та прогнозування показників експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону. Крім цього, для вирішення поставлених в дисертації задач автор своєчасно застосовує як традиційні, так і нові методи аналізу і прогнозування. Моделі оцінювання та аналізу експортного потенціалу розроблено здобувачем на основі аналізу статистичної інформації за період із 2003 по 2024 рік, отриманої з офіційних джерел.

Структура роботи в цілому є продуманою і логічною. В роботі чітко сформульовано актуальність теми, мету і завдання дослідження, об'єкт і предмет дослідження, а також обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

Структура і зміст дисертаційної роботи, її відповідність встановленим вимогам

Подану на розгляд дисертаційну роботу можна визнати цілісною, логічно побудованою і завершеною науковою працею. Дисертація Хоробчука Олега Івановича містить усі необхідні структурні елементи та включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Робота написана українською мовою, з дотриманням основних вимог наукового стилю викладання матеріалу.

Виклад матеріалу дисертації є структурованим, прослідковується логічний взаємозв'язок між окремими розділами роботи. Обраний стиль викладу матеріалу дав можливість автору розкрити суть наукової задачі, дослідити її теоретичні й практичні аспекти, зробити висновки та сформулювати пропозиції.

Перший розділ дисертації *«Теоретичні та науково-методичні основи дослідження експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону»* складається з трьох підрозділів.

У першому підрозділі *«Експортний потенціал регіону як вихідна умова розвитку торгово-економічних відносин в контексті досягнення цілей соціально-економічного розвитку»* висвітлено результати проведеного аналізу існуючих підходів до вирішення задачі формування експортного потенціалу регіону. Проведені систематизація та уточнення змісту поняття «експортний потенціал регіону» дозволили ідентифікувати та структурувати множину ключових чинників, передумов та особливостей їх впливу на показники експортної діяльності регіону. Сформовано ключові положення, відповідно до яких доцільно проводити вивчення експортного потенціалу регіону в сучасних умовах. Виокремлено ключові принципи, які визначають особливості та напрями формування експортного потенціалу регіону.

В другому підрозділі *«Особливості формування експортного потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону: світовий та вітчизняний досвід»* проведено аналіз теоретичних підходів і сучасних методик оцінювання експортного потенціалу. Аналіз засвідчив, що, незважаючи на значний розвиток інструментарію кількісного аналізу, існуючі підходи переважно орієнтовані на функціонування економіки в умовах відносної стабільності та недостатньо враховують особливості формування й використання експортної складової потенціалу регіонів України в умовах воєнних ризиків, структурних трансформацій економіки, релокації виробництва і змін логістичних маршрутів.

В третьому підрозділі *«Еволюція теорій регіонального розвитку в контексті оптимізації експортних можливостей регіону»* проведено аналіз еволюції теорій регіонального розвитку з метою визначення їх впливу на формування експортного потенціалу регіонів західної частини України. Досліджено неокласичні та неокейнсіанські теорії регіонального розвитку. У результаті визначено пріоритетні напрями оптимізації експортних можливостей, зокрема створення експортних кластерів, стимулювання бізнесу та інтеграцію до європейських ринків. Запропоновано конкретні рекомендації для органів влади, бізнесу та наукових установ, спрямовані на сталий розвиток регіону.

Другий розділ дисертації *«Моделі оцінювання та аналізу експортного потенціалу регіону»* складається з трьох підрозділів.

У першому підрозділі *«Кількісне оцінювання експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону»* висвітлено результати аналізу окремих підходів до постановки та розв'язання задачі оцінювання експортного потенціалу на регіональному рівні, а також кількісного оцінювання потенціалу експортної діяльності на прикладі регіонів західної частини України. Реалізовано такі підходи до розв'язання задачі кількісного оцінювання експортного потенціалу: із використанням показника ефективності експорту як проксі-показника експортного потенціалу; на основі результуючого показника потенціалу експортної діяльності регіону з урахуванням виробничої та інвестиційно-інноваційної складових регіонального розвитку; із застосуванням фільтра Ходріка–Прескотта.

В другому підрозділі *«Моделі аналізу впливу ключових факторів на експортний потенціал регіону»* запропоновано і реалізовано можливий підхід до вирішення задачі визначення ключових факторів, зміна значень яких визначає динаміку інтегрального показника експортного потенціалу. Розроблено моделі залежностей експортного потенціалу регіонів західної частини України від ключових факторів з урахуванням множини статистичних критеріїв якості. Запропоновані моделі дають змогу ідентифікувати ключові важелі впливу на підвищення ефективності формування та використання експортних можливостей досліджуваних регіонів. Визначення оптимальної тривалості лагів зміни

економічних умов реалізації експортного потенціалу на регіональному рівні дозволило розробити комплекс динамічних економетричних моделей аналізу експортного потенціалу. Запропонований підхід дозволив виявити пріоритетні напрями інтенсифікації зусиль, спрямованих на підвищення показників експортного потенціалу для кожного з досліджуваних регіонів.

В третьому підрозділі *«Аналіз географічної структури експорту товарів регіонів західної частини України»* відслідковано динаміку зміни часток окремих країн в зовнішньоекономічному товарообороті досліджуваних регіонів. Запропонований можливий підхід до проведення аналізу динаміки зміни географічної структури експорту регіону до п'яти найбільших країн-імпортерів з урахуванням реальних значень вартісних показників обсягів поставок товарів дав змогу за допомогою показників схожості динаміки прогнозу порівняти динаміку даних щодо реального експорту топ 5 галузей та топ 5 країн і визначити топ 3 країни експорту для кожного виду продукції регіону яка експортується.

Третій розділ *«Прикладні аспекти аналізу та моделювання експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону»* складається з трьох підрозділів.

У першому підрозділі *«Моделі аналізу товарної структури експорту регіонів західної частини України»* особливу увагу відведено питанням аналізу факторів котрі визначають товарну структуру та обсяги ключових статей експорту товарів досліджуваних регіонів за період 2000 – 2024 років. Побудовані моделі аналізу обсягів експорту за ключовими статтями дозволили відслідкувати характер впливу найвагоміших факторів на показники зовнішньої торгівлі в тому числі і з лаговими ефектами.

В другому підрозділі *«Аналіз синергетичних ефектів впливу чинників зовнішньоекономічної діяльності на експортний потенціал регіонів»* розглянуто вплив чинників торговельно-економічного співробітництва на експортний потенціал регіонів західної частини України у взаємозв'язку із показниками експортних потенціалів інших областей. Використання симульативних моделей дозволило отримати конкурентоспроможні наукові результати, котрі можуть стати методичною основою вирішення задач підвищення ефективності використання потенціалів розвитку відповідних регіонів з метою актуалізації їхніх експортних можливостей та забезпечення досягнення цілей зовнішньоекономічної безпеки. Для оцінки та аналізу можливих синергетичних ефектів впливу чинників зовнішньоекономічної діяльності на експортний потенціал регіонів західної частини України, до аналізу включено показник обсягу реального імпорту, що дозволило врахувати можливі ефекти зовнішнього середовища на експортні можливості досліджуваних областей.

В третьому підрозділі *«Прогнозування показників експортного потенціалу*

регіонів західної частини України» висвітлено результати проведеного кількісного оцінювання експортного потенціалу регіонів західної частини України з урахуванням показників виробничої та інвестиційно-інноваційної складових регіонального розвитку. За результатами ретроспективного аналізу показників, котрі визначають розвиток виробничого та інвестиційно-інноваційного секторів економічного розвитку розроблено прогнози на основі одновимірних економетричних моделей. Порівняння результатів прогнозування на основі моделей експоненційного згладжування (ETS), нейромережевої авторегресії (NNAR) та TBATS дало змогу прийти висновку про те, що відповідні моделі забезпечують отримання взаємодоповнюючих результатів. Такі результати в сукупності дають змогу робити обґрунтовані припущення щодо майбутніх значень показників, котрі визначають особливості формування експортного потенціалу регіону. Визначення середніх значень показників на горизонті прогнозування (період 2025–2028 років) дозволило отримати прогнозні значення інтегральних показників експортного потенціалу регіонів західної частини України

Структура роботи у повній мірі відповідає «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 і зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 03.02.2017 за № 155/30023. В роботі сформульовано мету, об'єкт та предмет дослідження. Для досягнення поставленої мети здобувачем сформульовано і вирішено низку задач на основі своєчасного застосування відповідних методів якісного та кількісного аналізу. Запропоновані підходи до вирішення поставлених задач дозволяють робити висновки про фаховий рівень автора роботи.

Загальний обсяг роботи становить 234 сторінки, з яких основний зміст викладений на 184 сторінках. Дисертація містить 64 таблиці та 59 рисунків. Список використаних джерел містить 123 джерела. У дисертації вміщено 6 додатків на 12 сторінках.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

До найбільш важливих результатів дисертаційної роботи, які характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок здобувача у розв'язання актуальної задачі аналізу показників експортного потенціалу слід віднести:

- удосконалені методичні положення, відповідно до яких доцільно проводити вивчення та моделювання експортного потенціалу регіону в сучасних умовах. Формування та використання експортного потенціалу регіону рекомендовано розглядати як поєднання процесів самоорганізації, регулювання та управління, котрі взаємодоповнюють один одного;

- удосконалені методичні підходи до проведення кількісного оцінювання експортного потенціалу регіону. Здобувач запропонував використання трьох альтернативних підходів до вирішення даної задачі з подальшим проведенням рейтингового оцінювання експортного потенціалу регіонів західної частини України з урахуванням результатів розрахунків на основі показника ефективності експорту, удосконаленої методики на основі урахування виробничої та інвестиційно-інноваційної складової експортного потенціалу, а також методики на основі фільтру Ходріка-Прескотта;

- запропонований можливий підхід до оцінювання взаємовпливів між експортними потенціалами окремих регіонів через побудову та аналіз відповідної симультазивної моделі, що дозволило зробити висновки про наявність синергетичного ефекту між заходами щодо стимулювання експортоорієнтованих видів діяльності в одних регіонах на сукупне підвищення експортних потенціалів більшості регіонів західної частини України;

- розвинутий в напрямі врахування наявної статистичної інформації на регіональному рівні, а також визначення питомої ваги складових компонентів експортного потенціалу в розрізі виробничої та інноваційно-технологічної складових регіонального соціально-економічного розвитку існуючий підхід до кількісного оцінювання експортного потенціалу регіону;

- сформовані моделі аналізу експортного потенціалу на основі визначення переліку необхідної і достатньої кількості показників, котрі пояснюють зміну значень параметрів експортного потенціалу для кожного з досліджуваних регіонів з миттєвим та лаговим ефектами;

- удосконалені наявні підходи до вирішення задачі аналізу товарної структури експорту регіонів західної частини України. Суть удосконалення полягає у застосуванні економетричного інструментарію, за допомогою якого відібрано множину незалежних змінних для аналізу галузей в досліджуваних регіонах;

- існуючі підходи до вирішення задачі прогнозування експортного потенціалу регіону та чинників, під впливом яких він формується. Поєднання можливостей одновимірних економетричних моделей, за допомогою яких вдалося спрогнозувати значення незалежних показників, а також застосування моделей аналізу експортного потенціалу з миттєвими та лаговими ефектами дозволило розрахувати прогнозні значення показників експортного потенціалу регіонів західної частини України на 2025-2028 роки.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробленні методичного інструментарію оцінювання та аналізу експортної складової

потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону, який забезпечує підвищення обґрунтованості управлінських рішень щодо формування та реалізації регіональної експортної політики. Запропоновані методичні підходи, система показників, моделі оцінювання та економіко-математичні моделі аналізу можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування під час моніторингу розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розроблення стратегій регіонального розвитку, визначення пріоритетних напрямів підтримки експорту, а також підприємствами-експортерами, торгово-промисловими палатами та закладами вищої освіти для аналітичної, практичної й освітньої діяльності.

Практична значимість отриманих Хоробчуком О.І. наукових результатів підтверджується довідкою про використання результатів дисертаційного дослідження в роботі Управління стратегічного планування та розвитку економічного потенціалу регіону Департаменту економічного розвитку, промисловості та інфраструктури Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 04.3-12 від 18.05.2026 р.). Також результати дослідження впроваджено в роботу Івано Франківської торгово-промислової палати (довідка № 121/05-2026 від 12.05.2026 р.). Окремі теоретичні підходи та висновки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі на економічному факультеті Карпатського національного університету імені Василя Стефаника при викладанні дисциплін “Економічний аналіз державної політики”, “Міжнародна економіка”, “Аналіз економічної безпеки”, “Економетрика”, (довідка № 03.04 29/40 від 18.05.2026 р.).

**Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях,
зарахованих за темою дисертації**

За результатами дослідження опубліковано 14 наукових праць загальним обсягом 8,95 друк. арк. (самостійно та у співавторстві), з яких: 7 статей – у фахових виданнях України категорії Б загальним обсягом 6,45 друк. арк. (з них автору дисертації особисто належить 4,55 друк. арк.), 1 стаття – в міжнародному журналі країни ЄС загальним обсягом 1,3 друк. арк. (з них автору дисертації особисто належить 0,9 друк. арк.); 6 тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових та науково практичних конференцій загальним обсягом 1,2 друк. арк. (з них автору дисертації особисто належить 0,9 друк. арк.). Публікації охоплюють ключові аспекти теми дослідження, зокрема питання управління соціально-економічним розвитком регіону на основі моделей економічного розвитку, формування експортного потенціалу, економіко-математичного моделювання процесів оцінювання, аналізу та прогнозування показників експортної складової зовнішньоекономічної діяльності на рівні

реїгону.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано ідеї та пропозиції, що є результатом особистого внеску здобувача і наведено у списку публікацій.

Список праць здобувача наведено в дисертаційній роботі. Усі публікації в частині кількості, обсягу та якості відповідають чинним нормативним вимогам до оприлюднення результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дотримання академічної доброчесності

Дисертація Хоробчука О.І. є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Вивчення змісту дисертації та оприлюднених наукових праць, в яких здобувач висвітлює основні результати своїх досліджень, дозволяє дійти висновку, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній роботі та винесені на захист, отримані особисто автором. Проведена перевірка на наявність академічного плагіату свідчить, що порушень академічної доброчесності не виявлено. Текст дисертації є оригінальним, посилання на використані під час написання роботи відповідні першоджерела інформації коректно оформлено з дотриманням норм законодавства про авторське право.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

Незважаючи на загальну позитивну оцінку поданої на розгляд дисертаційної роботи, слід виділити окремі питання, зауваження та дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації та уточнення:

1. В п. 1.2 дисертації доцільно було більше уваги приділити питанням систематизації існуючих методик оцінювання та аналізу показників які визначають експортну складову зовнішньоекономічної діяльності на національному та регіональному рівнях. Для повнішого досягнення цілей дослідження варто було б ранжувати за пріоритетністю застосування методик оцінювання та аналізу експортного потенціалу в розвинутих країнах, країнах з ринками що розвиваються, країнах, на території яких мають місце бойові дії тощо. Аналогічно варто було б ранжувати за пріоритетністю та значимістю чинники, які визначають особливості формування експортного потенціалу в різних групах країн.

2. В якості однієї з можливих альтернатив кількісного оцінювання експортного потенціалу регіону здобувач рекомендує використовувати фільтр Ходріка-Прескотта (с. 87-93) без достатнього обґрунтування причин вибору саме цього інструменту аналізу.

3. Висвітлюючи в п. 3.1 результати побудови моделей аналізу товарної

структури експорту регіонів західної частини України здобувачу варто було б вказати який первинний набір факторних показників брався до уваги (в тексті дисертації просто вказується, що за результатами застосування методу покрокової регресії було відібрано відповідні показники, з урахуванням яких побудовано відповідні моделі). Крім того, для кращої інтерпретації отриманих моделей доцільно було б в тексті дати економічну інтерпретацію статистичної значимості чи незначимості оцінок параметрів розроблених моделей. Такий підхід до висвітлення результатів проведеного аналізу дозволив би більш ретельно підійти до формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності використання експортних можливостей досліджуваних регіонів.

4. В п. 3.3. дисертації кожен індикатор прогнозується окремою одновимірною моделлю, хоча економічно такі показники, як інвестиції, експорт, зайнятість, промислове виробництво та зовнішня торгівля, є взаємопов'язаними. Чи не доцільно було б застосувати багатовимірні моделі (VAR, VECM, Dynamic Factor Models), які дозволяють враховувати взаємний вплив показників?

5. З матеріалів дисертації та публікацій здобувача залишається незрозумілим чи досліджувався вплив структурних змін після 2022 року на параметри прогнозних моделей.

У цілому викладені вище зауваження в переважній своїй більшості носять рекомендаційний характер та суттєво не знижують наукову та практичну цінність представленої на розгляд дисертаційної роботи. В той же час критичний аналіз та врахування цих рекомендацій в подальших дослідженнях дозволять розробити більш обґрунтовані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління регіональним розвитком в ринкових умовах на основі економіко-математичного моделювання процесів оцінювання, аналізу та прогнозування ефективності використання експортного потенціалу регіону.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Хоробчука Олега Івановича на тему «Оцінювання та аналіз експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону» є завершеною, цілісною, самостійно виконаною науковою працею. Зміст дисертаційної роботи повністю розкриває обрану тему дослідження, вирішує поставлені завдання та відповідає профілю спеціальності 051 «Економіка». Висновки та запропоновані автором рекомендації щодо формування науково-методичних підходів до проведення оцінювання та аналізу показників зовнішньоекономічної діяльності, сформульовані у результаті особисто проведених ним досліджень, є належним чином обґрунтованими та достовірними, містять елементи наукової новизни та становлять практичну цінність. Оформлення дисертації та анотації відповідають встановленим вимогам.

Дисертаційна робота «Оцінювання та аналіз експортної складової потенціалу зовнішньоекономічної діяльності регіону» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а її автор – Хоробчук Олег Іванович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

професор кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності Національного університету
«Львівська політехніка»,
доктор економічних наук, професор

Богдан КИШАКЕВИЧ

Підпис засвідчую

Проректор

Володимир ЖЕЖУХА